

rencse gyermeke c. novellában Szántó Erika a pszichikai rezdülések aprólékos motiválásával teszi érzékletessé Nüsziké történetét. A groteszk külsőségek mögött egy megszenvedett emberi sorsot villant fel, s remek kontraszthatással szerez hiteles művészi érvényt az idős úriasszony furcsán lebegő világának, az egyedi jelentésen túlmutató történetének.

S egynéhány áttetsző, leleményesen sűrített pillanatkép — mint a *Mit csinálnak télen a hobók?* befejező képsora; A *tűz természete* Katijának harmonikus oldódása a könyvtár csendjében — jelesen bizonyítják, hogy Szántó Erika az alkotófolyamatnak nemcsak a külsőségeit, de lázas görcseit is ismeri már. Valójában innen a bírálat keményebb hangja. Hogy a mélyebb látás, az írói eszköztár kiérlelt használatának e kötetben elvétett jelzései ne maradjanak meg az árnyaló motívumok terméketlen szintjén — de a megküzdött művészi kiteljesedés irányába munkáljanak tovább. (*Szépirodalmi Könyvkiadó 1969.*)

MAJOROS JÓZSEF

TÓTH BÁLINT: NEHÉZ ÖRÖKSÉG

Költészete inspirációjában, tematikájában, metrumaiban, szóképeiben, felszínén és valamennyi rétegében makacsul és igényesen, kihívóan és magabiztosan tizenkilencedik századi. Rangjával *immanens* bírálatot provokál. Velünk összeszokott versélményeink százötven éves, rokon közegében érkezik hozzánk a kötet, melyben a származás és hivatástudat szerepe, az eredettől determinált egyén törvénybetöltő fontosságátudata vallomásértékű:

„Az én utamnak, mint a kő / megvan a külön esése / gyorsul, hogy múlik az idő / s nem tér le szélverésre” (*Mesterségünk kockázata*).

Anyai nagyapja kilépett pap és szabadkőműves. Apai fölmenői vadászok, juhászok, „mind kötetlen, természetben élő, föld nélküli és született szabad”, mondja az őskerelő invokációban. Szellemi és etnikai hovatartozását összegzi az Illyés Gyulának ajánlott *Ezüstkor*-ban. Puritán, de emelkedett klasszicizmusa a gyerekkori tájat, közelebről a Badacsony környékét, ember és táj kölcsönhatását, a szőlő- és kertművelők nemzedékeinek ezt a páratlan ragyogású telephelyét keretezi meghitt képsorokká.

Midőn vége a gyerekkornak, a Horatius- és Berzsenyi-hagyakozta ódavidág fenség- és életőtözete szétesik. A költő a felnőtté válás küszöbén túl az emlékezet legalsó geológiai rétegébe merül alá. Magáévá éli a végek vitézeinek harccá feszülő életét, tiszteleg az egri koponyák előtt. Érdemes halált akar, olyat, mint az övék. Ez a belső parancs, mint kötete záróciklusában látjuk, húsz év múlva ismét erkölcsi princípiummá emelkedik.

Vonul a *Krisztinavárosi körmenet*, az emberi szenvedés lemeztelenített menetszlopa: elimbolyognak, akikre rárogyott a ház; el a belüket kezükben hordozók, tizenkét püspök oszt áldást és föltámadást. Történelmünk megy itt hátra és előre az időben, az 1526-os mohácsiak, a karóba húzottak, a vezér nélküli regiment. Az előadás andante ütemében monoton méltóság, a költő semmit se felejtett ki. Látomása talán a legnagyobb bazilika falaira se férne rá, kiér a kötetből is, mint a köréjük gipszelt vagy vésett keretből a templomi falképek. Nem a lét és tudat vergődik itt az elsőbbségi jogért, nem sarkított asszociációk adnak itt egymásnak — föl-fölbukfencezve — találkozt. Az élni vagy nem élni két széle csapódik össze, mert hiszen a karóba húzott húsát is megették, és azóta megszakítás nélkül rettenetes a szomjúság a szabadságra. Megváltást a krisztusi halálú Dózsa sem adhat. Megváltani csak azt lehet, aki önmagáért merész.

Az ábrázolás képszerű. A fogalmi következtetést nem a szerző, hanem az olvasó kodifikálja. A hagyományos és a mai költészet leveles indái azonos történelmi látás talajából, egyazon gyökérről, egymás által kiegészülve nyújtóznak föl. A versfolyam

az élőbeszéd közvetlenségét hiteti, ugyanakkor a longinosi fenségkategória stílusmin-tája is lehetne.

A reformkor legnagyobbja, Vörösmarty történelemlátása, aztán Illyésé a genfi emlékmű előtt, vagy Benjámín katonájáé (akinek hangyák rágják szét a nyelvét), ezer év történelme, állam és egyház viszonya, deportáltak és a lövészárkok hóba-fagyottjai, az elszántság vagy a kiszolgáltatottság kényszerű hőseinek találkozása a kötet legnagyobb vállalkozása.

Amikor fenséget mondok, nem az önhangjától csukló retorikát dicsérem. Ez a körmenet sehohsem teátrális. A becsempészett irónia sem az általában honorált mó-don árnyalja ezt a nagypénteki infernót. A menet nem a jövőbe tekintők, hanem a múltjukat fölmutatók, a számon kérők fanyar allelujája.

Gárdonyi Gézának a Tisza mélyén, hármaskoporsóban alvó nagy királyt föl-emlegető verse hagyott olyan csöndet maga után, mint a Tóth Bálint Bakonya, Balatonja, villámai és a bazaltorgonák között elfutó kiáltásai. Nem tudom, hol van az a szép nevű kápolna, a Boldogasszonyé, de ismerem piros bogarát, az elsüllyedt temetőt, ahol a csontok között rigó szaladgál és a halál természetes, mint a Nap kelte vagy lenyugvása, s ahol a tónak „nöstényszaga” van. Két-háromszori olvasás után, meditáció közben hajlamosak leszünk elhinni, hogy sehol olyan fényesség, mint a Dunántúlon, ahol a ragyogás istennője regnál. S a vízparton ezt kell sóhaj-tani: „Hová futtok, gyors evezők az estben, / sötétlő víz kétszer hat tollai? / — Ke-rubok voltunk s őt jobban szerettem / Szálltak. Nem tudok többet mondani.” A szö-veg nem vetíti föl érzelmi hátterét, de érezzük mögötte a messziség imádatát. Rilke írt erről, a költő feladatáról gondolkozva, amikor Philó szigetéről hajózott el a bár-kán, miközben egy hajós énekelt.

Szerelmi lírája inkább a közel gyötrelmeiről vallomás. Az idill, a gyönyör, majd a fokozhatatlan veszteségérzet csak költészetben elviselhető példáival szolgál:

*Virágnyi világ volt szerelmed
és most világnyi virág lettél
hogy a világban rád ismerjek
s nagyon szeressem, mert szerettedl.*

*A nyár eljön még kertjeimbe,
de a nap nem fog úgy lobogni
Elmentél és a világ szíve
egyszerre máshol kezd dobogni*

És itt kell emlékeztetnünk a bevezetőben utalt tizenkilencedik századiság elő-nyeire. Állításunkat Eliot támogatja: „hajlamosak vagyunk arra, hogy eltúlozzuk az újítók jelentőségét a továbbfejlesztők tekintélyének rovására... nem gondolom, hogy a költő feladata mindenáron forradalmasítani a nyelvet... a versmérték ál-landó újszerűségének követelése épp oly egészségtelen, mint a megátalkodott ra-gaszkodás nagyapáink nyelvéhez...

Tóth Bálint nem sikertelenül kísérli meg önmagából a régi költőt megvalósítani. A KÖLTŐ egyik — tudvalevő — tünete, hogy fenntartás nélkül érvényesnek, egy-szeri, de szükségszerű jelenségnek érzi önmagát. Műveit és versszakait úgy tudja sajátjainak, mint zsigereit; eszméit és versötleit, verskényszerait együtt és össze-hangoltan mozgatják egy szellemi organizmus beidegzései, mint lélegzetvételünket és szívverésünket az akarattunktól független simaizom-rendszeréi. (*Szépirodalmi Könyvkiadó 1969.*)

SOLYMOS IDA